

Vilh. Becks dåbs- og nadverlære i lys af Luther

Emneopgave i kirkehistorie

Af stud.teol. Henrik Bartholdy

Vejleder Steffen Kjeldgaard-Pedersen

1. Introduktion	s. 1
2. Dåben hos Vilh. Beck	
2.1 Mennesket før dåben	s. 1
2.2 Hvad dåben er	s. 2
2.2.1 En gyldig dåb	s. 3
2.3 Hvad dåben virker	s. 4
2.3.1 Dåbens virkning i den vantro	s. 6
2.4 Barnedåben	s. 7
2.5 Sammenfatning	s. 8
3. Nadveren hos Vilh. Beck	
3.1 Hvad nadveren er	s. 8
3.2 Hvad nadveren giver	
3.2.1 Spørgsmålet om syndsforladelse	s. 9
3.2.2 Det nye livs mad og drikke	s. 11
3.3 Hvem nadveren er for	s. 12
3.4 Sammenfatning	s. 13
4. Dåb og nadver hos Beck og Luther. Forsøg på en præcisering af consensus og divergens.	s. 13
5. Konklusion	s. 18
Forkortelser	s. 20
Noter	s. 20
Litteratur	

1. Introduktion

Vilh. Beck (1829-1901) var i 40 år den ledende skikkelse i Indre Mission, med i bestyrelsen fra omdannelsen til Kirkelig Forening for den Indre Mission i Danmark i 1861 og formand fra 1881 til sin død. Han var lederen, men han var også prædikanten, og hans forkyndelse fik stor betydning i Indre Mission dengang og også længe efter hans død; dengang både personligt og gennem prædikensamlinger¹ og Indre Missions Tidende², og gennem de to sidstnævnte, samt gennem den teologiske tradition som opstod, har indflydelsen strakt sig til idag. En beskæftigelse med Vilh. Becks teologi kommer man derfor ikke udenom, hvis man vil forstå visse træk i dagens Indre Mission. Centralt i Becks teologi står, som det skal vises nedenfor, dåbs- og nadverlære, og opgaven vil søge at klarlægge disse ud fra Becks egne skrifter. Kilderne er søgt udvalgt som et repræsentativt udsnit af Becks forfatterskab³ strækkende sig fra 1863 til hans død, og det vil vise sig, på eet tilfælde nær (se nedenfor 3.2.1), at der ikke er tale om nogen udviklingslinjer af betydning i denne 38-årige periode.

Vilh. Beck karakteriserer sig selv som værende luthersk og bliver af andre beskrevet som værende i overensstemmelse med reformatoren⁴. Denne opfattelse har dog ikke stået uantastet⁵, og det er denne opgaves formål udover klarlæggelsen af Becks dåbs- og nadverlære at forsøge at angive consensus- og divergenslinjer mellem Beck og Luther på baggrund af de to første hovedafsnit og et udvalg af Luther-tekster⁶. Det er mit ønske, at dette kan medvirke til en afklaring i forståelsen af Vilh. Becks teologi og de nutidige udslag, som man finder af den.

2. Dåben hos Vilh. Beck

2.1 Mennesket før dåben

Som baggrund for Vilh. Becks dåbsforståelse er det nødvendigt kort at karakterisere hans antropologi, mere præcist hans opfattelse af mennesket før dåben. Becks udgangspunkt er, at mennesket gennem fødslen er kommet i slægt med Adam og hans

syndige natur⁷, og med allusion til Sl.51,7 og Ef.2,3 taler han om, at mennesket af naturen er vredens barn og undfanget i synd, født i misgerning med Guds vrede imod sig⁸. I denne udmøntning af arvesyndslæren står Beck i modsætning til samtidens grundtvigianere, hvilket kommer til udtryk i en af diskussionerne med pastor Rosenstand fra Eltang. Denne gør gældende, at et barn nok fødes med en af synden besmittet sjæl, men også med en modtagelighed for Guds rige, en iboende trang til nåden og en spire til meget godt, bl.a. bøn⁹. Dette går Beck imod og understreger flere steder, at man uden dåben ikke blot er udelukket fra Guds rige, men også mangler evnen til at se vejen dertil eller til at se og fatte Guds rige i det hele taget. Disse evner er noget udefra kommende, noget som må kastes ind i mennesket¹⁰, og en ny natur må skabes. I dette er Beck sig bevidst, at han ikke indfører en ny lære, men er i overensstemmelse med både Paulus, Luther og Brorson, selv om få i samtiden formulerede sig som ham¹¹.

Beck tegner et billede af mennesket før dåben, hvor dette er ude af stand til at nå Gud og hans frelse, og mennesket bliver da helt afhængigt af, at Gud griber ind i den enkelte for at skabe nyt. En fides historica, troen på at kristendommen er sandhed, kan et menneske få ved medfødte evner, men en frelsende tro forudsætter Guds indgreb¹².

2.2 Hvad dåben er

Dåben er det ene af den lutherske kirkes sakramenter, og bliver som sådan forstået som en hellig handling indstiftet af Jesus selv, som gennem et synligt tegn meddeler en usynlig nåde¹³. Med hyppig henvisning til Tit.3,5 og Joh.3,5 karakteriseres dåben som genfødelsens bad og som kirkens eksklusivt genfødende middel: Et menneske kan i følge Beck kun genfødes een gang og på een måde, og det er gennem dåben. Dette betyder, at når Jakob (1,18) og Peter (1.Pet.1,23) i deres breve taler om genfødelse ved ordet, må dette ord betyde dåbsordet for at undgå at skabe modsætning i Bibelen. Når det ligeledes hedder, at troen kommer af det, som høres (Rom.10,17), så betyder det ikke, at Guds ords hørelse frembringer eller skaber tro eller genfødelse, men at ordets hørelse kalder den

i dåben fødte tro frem til liv og vækst¹⁴. At dåben er det eksklusive genfødende middel betyder også, at genfødslen ikke kan gentages. Omvendelsen er ingen genfødsel, og en vantro døbt skal ikke atter genfødes, men vende om til det som een gang er sket i dåben. I denne forbindelse sidestiller Beck flere gange naturlig fødsel og genfødsel, og ligesom det første ikke kan gentages, således heller ikke det andet¹⁵.

Beck understreger forskellen mellem Johannes-dåben, som var en lydigheds- og bekendelseshandling, og den kristne dåb med genfødslen og gør op med en dengang tilsyneladende udbredt lære, at dåben blev indstiftet ved Jesu egen dåb¹⁶. Det, der skete ved Jesu dåb, var, at Jesus blev døbt til vores synd, mens den kristne dåb først blev indstiftet med missionsbefalingen på Himmelfartsdagen.

Det synlige tegn, som er knyttet til handlingen, er vandet som udtryk for dåbens rensende virkning, men Beck afgrænser sig overfor gendøberne ved at understrege, at mængden af vand, dvs. neddykning, ikke er nødvendig¹⁷. Det, der gør vandet til en dåb, er ordet, som følger med, hvilket dog ikke har så fremtrædende plads i Becks forkyndelse. Ofte bliver det derimod understreget, at dåben er Guds handling eller Jesu handling, hvor mennesket ikke kan gøre fra eller til. Det er forståeligt på baggrund af den ovenfor skitserede antropologi, og det får også den konsekvens, at præstens rolle i forbindelse med dåbshandlingen og dens virkning nedtones: Præsten er tjener eller redskab, og det er Kristus selv, der døber¹⁸.

2.2.1 En gyldig dåb

Blandt missionsfolkene på Becks tid kunne man møde den anfægtelse, om deres eller deres barns dåb var gyldig, fordi den døbbende præst var vantro. Denne donatistiske tendens behandler Beck flere gange, uden dog at henvise til det kirkehistoriske fortilfælde, og som en naturlig konsekvens af ovenforomtalte nedtoning af præstens rolle siger han, at præstens tro ingen betydning har for dåbens gyldighed¹⁹. Den er lige gyldig, enten det er en præst med kristent sind eller en præst med tyrkersind, der gør tjeneste ved dåben, for når blot dåben bliver udført efter vor frelsers befaling og i hans navn, så

er det Jesus, der døber, og han er trofast, selvom hans tjener er troløs.

Men et andet spørgsmål rejser sig i denne forbindelse, nemlig hvordan man skal forholde sig til en ikke-luthersk dåb²⁰. Beck kritiserer her den almindelige opfattelse, som med Luther som kilde siger, at en dåb udført efter Herrens befaling i den treenige Guds navn er en gyldig dåb. Andre kirkesamfund anerkender ikke luthersk dåb, mens den lutherske kirke anerkender alt udfra nævnte definition og dermed kommer til at stå som en slags omnibus, hvor alle kan stå af og på, som de vil. Beck fremfører, at dåben er givet til Kristi kirke, og at det er den, der døber gennem sit embede²¹, og at kirkens mening med dåben hører med til en ret udført dåb. Når baptisterne udfører dåben som en lydighedshandling og ikke som en genfødende akt, praktiserer de dermed dåben i en anden mening end den, Kristi kirke har, og deres dåb kan derfor ikke anerkendes. Omdåb burde derfor praktiseres overfor en baptist, som vil indtræde i den lutherske kirke²². At dette standpunkt ikke var centralt eller uopgiveligt for Beck fremgår af, at han ikke siden tager spørgsmålet op, og at han i sin Konfirmandforberedelse ikke går nærmere ind på dette, men blot gentager den traditionelle definition²³.

2.3 Hvad dåben virker

Dåben defineres af Beck som genfødselsens bad og dette, som allerede nævnt, i en eksklusiv forstand: Kun derigennem kan mennesket genfødes. Denne genfødsel er en ny fødsel, idet det naturlige menneske har brug for, at der skabes et helt nyt menneske med en ny vilje og med nye kræfter. Med baggrund i sidestillingen af fødsel og genfødsel taler Beck om, at man i dåben bliver født til en ny tilværelse og får en ny natur²⁴, uden at man dog renses for den syndige natur. Dåben kaldes på denne baggrund også for en nyskabelse, og mennesket kommer derigennem i slægt med Jesus, bliver Guds barn og Guds riges arving, ved at denne natur også er Jesu egen natur²⁵.

Genfødsel og nyskabelse er for Beck kun en del af den usynlige nåde, som dåbens sakramente formidler. Et meget centralt aspekt af dåbens nådesvirkning er dåbens syndsforladende

karakter: På Golgata købte Jesus en evig syndsforladelse, og i dåben giver han den til ethvert menneske²⁶. At dåben giver syndsforladelse er noget, som Beck kommer ind på gang på gang, og det, han vil understrege, er, at denne syndsforladelse er fuldstændig, at den er evig, og at den rækker til hele livet²⁷, hvorfor han også kan sige, at det evige liv fødes i dåben. Denne syndsforladelse ses som en renselse, hvor mennesket bliver skyldfrit og helligt, som Jesus er hellig. Beck kæder dåben sammen med Jesu dåb, hvor Jesus blev døbt til at bære menneskets synder, bøde for dets skyld og være en synder, der er hjemfalden til død, mens mennesket i sin dåb bliver døbt til at være, hvad Jesus er: hellig, syndfri og skyldfri²⁸. På denne måde bliver dåbens indhold til kristendommens centrum: Jesus har byttet med dig, du er retfærdig for Gud. Dåben er således i Becks teologi retfærdiggørelsens sakramente.

Et andet vigtigt aspekt af dåbens nådesvirkning er Helligåndsmeddelelsen. Den døbte har i sin dåb fået Helligånden, og dermed er der skabt det syn for Guds rige, som den udøbte mangler. Centralt i denne sammenhæng er den Helligåndens gave, som den døbte får, nemlig evnen til at tro den nåde, som er skænket. Den i dåben skabte evne til at tro Jesus, og også elske ham, er et tema, som går igen utallige gange hos Beck²⁹, og det kan undertiden varieres, f.eks. i retning af at den givne evne er evnen til at forsage Djævelen og at tro på Jesus.

Foruden disse to aspekter kan Beck også tale om, at dåben virker en indlemmelse i menigheden³⁰. Også dette varieres, så der tales om, at den døbte er blevet revet ud af den syndige slægt og sat over i de helliges samfund eller givet plads mellem de hellige. Dette bevirker dog ikke, at dåben kun bliver for de mennesker, som aktivt er med i menigheden eller de helliges fællesskab, idet vantro forældres børn i følge Beck ikke må forholdes dåben³¹; det er jo deres mulighed for at få evnen til at kunne komme til tro.

Tæt sammenhørende med ovenstående er understregningen af troens betydning. Troen er dåbens sine qua non, forstået på den måde at hvis troen på den nåde, som dåben giver del i, ikke er til stede, så gavner denne nåde ikke den døbte. Jesus rører ved mennesket i dåben, så det bliver Guds barn, men det

skal røre Jesus igen, dvs. tro denne nåde³². Med udgangspunkt i Mk.16,16 taler Beck om, at den, som tror og er døbt, skal frelses, mens den vantro skal fordømmes, idet dåben i denne forbindelse er ligegyldig og derfor unævnt.

2.3.1 Dåbens virkning i den vantro

Dåbens frelsende virkning er som ovenfor beskrevet knyttet til troen, men dermed er ikke alt sagt om troen som forudsætning for dåbens virken i mennesket. Troen er kun dåbens sine qua non i modificeret grad (nemlig i forhold til frelsen), idet Beck taler om, at dåbens nåde eller virkning ikke kan mistes³³. Ofte tager han temaet om den vantro døbte op og understreger, at også de er genfødt. Også de har det nye syn for Guds rige, som skabes i dåben, ligesom den kraft og de evner, som den udvirker, stadig findes i dem³⁴. Evnen til at blive et troende menneske forbliver i den døbte trods vantroen, sammen med den nye hellige natur som Helligåndens gave, men det nye liv er ubevidst, og ordet må kalde det frem til bevidsthed³⁵.

Berømt i denne sammenhæng er Becks prædiken til Fastelavns søndag i Nyt og gammelt, hvor han kommer ind på de helliges sorg over de vantro. Her er dåbens nåde en trøst, for de vantro er dog døbt. I dåben fik de Helligånden som en fugl fra paradiset, og selvom den ikke synger på grund af vinteren i menneskets hjerte, så er den derinde som Helligåndens gave: evnen til at tro. Fuglen fryser og kryber sammen, og mangler forkyndelsens varme for at synge igen³⁶. Det er her lidt uklart, om Beck mener, at Helligånden selv eller blot Helligåndens gave forbliver i den vantro, og samme uklarhed findes senere, hvor Beck forsvarer sine udtalelser³⁷: Han fastholder, at Helligånden med sin gave sidder som en fugl og kryber sammen i det vantro menneskes hjerte, men citerer derefter med tilslutning Chr. Sriver, som taler om, at Helligånden bedrøves og udstødes ved det vantro menneskes synder, mens visse Guds virkninger hidrørende fra dåben bliver tilbage.

Klart er det imidlertid, at alle døbte er genfødte, og at deres sag er i orden fra Jesu side, men, når troen mangler, ikke fra deres side. Genfødslen er der og dermed syndsforla-

delsen, hvilket betyder, at et døbt menneske uden tro ikke dømmes for sine synders skyld, men for sin vantro: "Derfor er vantroen den skammeligste uret, som en synder kan begå mod sin Frelser, en uret, som evigt må fordømme et menneske. Ingensomhelst synd fordømmer mere et menneske, efter at det er døbt til syndernes forladelse - ingensomhelst synd uden denne ene: i vantro at vise ham bort, som ved sin dåb og din dåb har villet bytte med dig."³⁸

I benævnelsen af disse vantro døbte er der hos Beck en terminologisk tilbageholdenhed, og han foretager en afgrænsning i forhold til brugen af ordene kristen og hellig om vantro mennesker. Kristennavnet er blevet ødelagt ved, at alle døbte kaldes kristne, og på samme måde ødelægger man også det hellige navn ved at sige, at alle døbte er hellige³⁹. Et vantro menneske, som elsker sine synder og vil blive i dem, er ikke helligt. Navnet hellig er forbeholdt dem, hvor tro og dåb er forenede.

2.4 Barnedåben

Barnedåben er en naturlig konsekvens af Becks antropologi. Også børn er syndere, som har brug for dåbens nådesvirkninger, og dertil kommer at børnene er bedst egnede til at døbes, fordi de ikke kan gøre modstand mod Guds indgreb⁴⁰. Desuden begrundes Beck barnedåben med Jesu ord om at lade de små børn komme til ham, og i forbindelse med dette skriftsted kommer han ind på, hvad han kalder baptisternes grundvildfarelse: at de forhindrer de små børn i at komme til Jesus. De mener, at Jesus er for stor til at have med små børn at gøre, eller at små børn er for små til at have med den store Jesus at gøre. Dette standpunkt påfører dem Jesu vrede, og deres lære bliver en fremmed religion⁴¹.

En egentlig tro hos barnet vil Beck ikke tale om, idet den tro som barnet får i dåben kun skal forstås som evnen til at tro. Tilspørgslen af barnet "Tror du?" burde ikke finde sted, og kan kun forsvares ved, at det er det spørgsmål, som vil følge dette menneske igennem livet, og hvoraf dåbens frelsende virkning afhænger. Helst skulle barnets mor spørges, om hun tror, og om hun vil have barnet døbt til denne tro, fordi barnet i

barndommen lever i en "tro på anden hånd"⁴².

2.5 Sammenfatning

Dåben er centrum i Vilh. Becks teologi, hvilket fremgår af den hyppige omtale og store vægtning, som den får deri, og dels af direkte udsagn fra Beck selv. Han siger således, at han altid prædiker om dåben, når han prædiker Guds ord⁴³, fordi hele kristendommen ligger åbenlys i dåben: Jesus giver, og du tager. Sammesteds formulerer han sin kendte sætning, at "sådan som man ser på sin dåb, sådan ser man på hele kristendommen"⁴⁴, og naturligt er det, at dåben får denne specielle placering i Becks teologi, når man tager dåben og dens indhold i betragtning: Den er det ene af kirkens to sakramenter og det eneste genfødende middel, uden hvilket mennesket ikke kan se endsige komme ind i Guds rige. Den genføder og nyskaber og giver en syndsforladelse, som gælder hele livet ind i evigheden, samtidig med at den giver Helligåndens gave i form af evnen til at tro Jesus og elske ham. Denne evne mistes aldrig og findes selv i den vantro, dog på en ubevidst måde. Dåben giver del i Jesu natur, og alt dette gør, at den døbte er hellig og retfærdig for Gud, hvorfor kun vantro kan være en spærring for frelsen.

3. Nadveren hos Vilh. Beck

3.1 Hvad nadveren er

Nadveren er kirkens andet sakramente, indstiftet af Kristus selv skærtorsdag aften, og tegnet, som ordet er knyttet til, er brød og vin. Nadveren er for Beck Jesu legeme og blod, og realpræsensen betones ofte og stærkt: I nadveren møder man frelseren selv, idet Jesu legeme og blod er Jesus selv. I sine prædikener og skrifter om dette emne tager Beck ofte udgangspunkt i Luthers forklaring om, at Jesu legeme og blod er i, med, og under brødet og vinen⁴⁵, og han gør kraftigt op med en rent spiritualiserende forståelse, som kun vil tale om, at

brød og vin betyder Jesu legeme og blod. Siger man sådan, gør man Jesus til løgner⁴⁶ og kvalificerer sig som sekt. De tre store kristne kirkeretninger, de katolske, de reformerte og de lutherske, er alle enige om, at nadveren er Jesu legeme og blod, men uenigheden opstår, når man skal forklare, hvad der sker med brødet og vinen⁴⁷: Katolikkerne siger, at brødet og vinen forvandles og ophører med at være brød og vin. De reformerte mener, at brødet og vinen blot er brød og vin, men at man ved en åndelig himmelfart får del i Jesu legeme og blod. Den lutherske kirke bekender med Morten Luther, at brødet og vinen samtidig er Jesu legeme og blod og brød og vin, og dette stemmer overens med den måde, Jesus var her på jorden: samtidig Gud og menneske⁴⁸.

At brødet og vinen er Jesu legeme og blod er et guddommeligt værk⁴⁹ og hænger uløseligt sammen med, at ordet lyder over det. Kun når dette sker under nydelsen af sakramentet, kan man tale om, at Jesus er i elementerne. En hævde af at Jesu legeme og blod forbliver i elementerne extra usum karakteriserer Beck som et katolsk levn⁵⁰.

3.2 Hvad nadveren giver

3.2.1 Spørgsmålet om syndsforladelse

Vilh. Beck kommer, når talen er om, hvad nadveren giver, næsten ligeså meget ind på, hvad nadveren ikke giver, som hvad den positivt giver. Dette slår også igennem hos dem, der skal karakterisere hans nadverteologi: Beck lærer ikke syndsforladelse i nadveren⁵¹. Den summariske og generaliserende sekundærlitteratur skjuler her, at der i netop dette spørgsmål har været en påviselig udvikling i Becks synspunkter, idet han i 1863 endnu ikke var nået til sit senere så karakteristiske standpunkt. I en skærtorsdagsprædiken fra dette år⁵² taler Beck om, at nadveren er en bekræftelse af dåbens nåde, og at man der får næret og styrket, hvad man fik i dåben. Men nadveren er ikke blot en bekræftelse, men også en fornyelse af dåbens nåde. Der tales om, at der er så meget synd at bede om forladelse for, men at i nadveren kommer frelseren og siger, at synderne er forladt. Nadvergæsten går retfærdiggjort hjem,

og flere steder i prædikenen siges det, at vejen til nadveren er synderens vej til nåde og syndernes forladelse, og at frelserens blod udsletter alle synderne.

Denne dobbelte forståelse af nadveren, dels som bekræftelse af dåbens nåde, dels som syndernes forladelse, forlader Beck i de følgende år, idet det andet aspekt glider ud for til sidst at blive benægtet. I 1867 taler Beck om pant på syndernes forladelse i nadveren, og at man deri kan få vished om, at man har forladelsen, men uden direkte at tage afstand fra det tidligere syndpunkt. Det samme gør sig gældende i Nyt og gammelt fra 1868, mens Beck i 1871 understreger, at der ikke er syndsforladelse at få i nadveren⁵³, og dette er hans holdning resten af livet, gentaget så ofte som talen falder på dette sakramente⁵⁴.

Hvad forårsager denne holdningsændring eller holdningspræcisering hos Beck? Det er svært at sige med bestemthed, men der kan peges på to faktorer, som findes i de pågældende nadverprædikener, og som kan være en stor del af forklaringen. Det første er Becks opgør med en almindelig nadvermagi og syndsforladesautomatik, hvor mennesker kom i kirke og gik til alters hvert halve eller hele år (de lavere sociale lag to gange, de højere een gang om året) for at få syndsforladelse, eller som Beck formulerer det, for at få opgjort regnskabet med Herren, som man gør regnskabet op med sin købmand halv- eller helårligt⁵⁵. Baggrunden for denne lære ser Beck dels i det verdslige syn på synd som enkeltsynder i modsætning til syndig natur, dels i et katolsk levn, hvor nadveren er en gerning som mennesket skal præstere for at tilfredsstille Gud, på linje med pilgrimsrejser, aflad, bønner m.m. Den første faktor, som er med til at ændre Becks synspunkt, synes altså at være faren for misbrug af nadveren, hvis man lærer syndsforladelse i den, noget Beck formulerer eksplicit⁵⁶.

Den anden faktor er med i Becks tænkning fra begyndelsen, men først i de senere år af forfatterskabet kommer det direkte til udtryk og overtager pladsen som det bærende argument⁵⁷. Argumentet er, at ikke blot har man fået syndernes forladelse helt og fuldt i dåben, hvorfor det er unødvendigt at gentage forladelsen, men det ville stride direkte mod dåbens nåde, hvis syndsforladelsen også var i nadveren. Det ville enten betyde en unødigt logisk modsætning, eller at man devaluerede dåben.

Her er Becks teologi modnet og fuldt udviklet med dåben i centrum, hvorudfra alt andet må forstås, incl. nadveren⁵⁸.

I sin forklaring af, hvor læren om syndsforladelse i nadveren kommer fra, henviser Beck som ovenfor nævnt til verdslige mistolkninger eller katolske levn, men kun en enkelt gang kommer han ind på forholdet til Luther og hans forståelse⁵⁹. Beck er klar over, at man påberåber sig Luther i denne sag, og finder hos Luther selv, hvad han kalder en uklarhed, som om man ikke blot får et pant på syndernes forladelse, men en ny sådan. Tanken findes altså hos Luther, men Beck forklarer det med, at retfærdiggørelsen af tro var hovedspørgsmålet for Luther, og at han derfor talte om syndsforladelse alle vegne. Beck indrømmer ham, at denne følger et troende menneske overalt i livet, men fastholder, at man ikke mister den igen og igen, så en ny må erhverves ved nadveren. Den troende har ikke brug for en ny syndsforladelse, fordi Jesus har tilvejebragt den ved een gang at dø for vore synder og ved een gang at døbe til sin død⁶⁰.

3.2.2 Det nye livs mad og drikke

De centrale ord i Becks forståelse af forholdet mellem nadver og syndsforladelse er pant og stadfæstelse, men med disse ting er nadverens indhold langt fra udtømt. Når Beck skal formulere nadverens indhold uden at polemisere mod "syndsforladelseslæren", står noget andet i centrum, nemlig nadverens karakter af næringsmåltid for troens liv. Nadveren har en større nåde end pantet på syndernes forladelse, idet den meddeler noget af Jesu hellige natur til os til at fortrænge vores syndige natur⁶¹. I stedet for en formidling af Jesu natur kan der tales om, at man i nadveren får Jesu kærlighed, og at denne skal hjælpe den troende til at leve et helligt liv i kamp mod synden og i kærlighed til brødrene. Nadveren giver livskræfterne, hvorved man kan blive et bedre Guds barn, end man er, idet man gennem den får kraft til at standse synden⁶².

Guds menighed har i nadveren fået et livets træ her på jorden, hvorfra det nye liv kan hente mad og drikke til næring for troen, håbet og kærligheden. Hver gang troen bliver mat, eller kærligheden til Jesus eller de hellige svigter, når fristelser

melder sig, eller hovmodet truer, da er det tid til at gå til alters og hente nye kræfter, ny og tjenende kærlighed og renselse for kødets urenheder⁶³. Alt dette indeholdes i den betegnelse, som Beck flere steder brugte om nadveren: den er helliggørelsens sakramente⁶⁴.

Ud fra dette kunne man beskrive Becks teologi grafisk som en ellipse med to brændpunkter: dåb og nadver. Dåben føder det nye liv og retfærdiggør mennesket for Gud, og nadveren helliggør, nærer troen og forøger den nye natur. I tråd med dette taler Beck om, at al menighedens sang, bøn og prædiken skal føre den til nadverbordet, som er det inderste og dybeste i gudstjenesten. Nadveren bør derfor også forrettes ved hver højmesse og bruges regelmæssigt og hyppigt af den enkelte i menigheden⁶⁵.

3.3 Hvem nadveren er for

På baggrund af ovenstående skal vi kort omtale Becks holdning til, hvem der rettelig bør bruge nadveren, og til den vantros nadvernnydelse.

Når nadveren er det evige livs måltid, er det naturligt, at Beck forbeholder brugen af nadveren til dem, der er begyndt et leve et evigt liv, det vil sige de troende, de hellige, Jesu disciple⁶⁶. Det medfører, at kun det menneske, som for alvor har taget imod dåben og dens gave, syndernes forladelse, kan bruge nadveren, og dette er med til at understrege læren om den manglende syndsforladelse i nadveren: man må have den, før man går til alters⁶⁷.

En vis form for kirketugt kan Beck godt forestille sig, så åbenlyse syndere nægtes nadveren, men han afviser tanken om rene nadverborde. For det første rækker nadverbordet og dermed nadverfællesskabet så langt som ordet og sakramentet rækker i verden, hvilket udelukker fuldstændig kirketugt, og for det andet kan hyklere aldrig sorteres fra; over for dem kan kun ordet sortere⁶⁸.

Den vantro, som på trods af sin vantro vil nyde nadveren, advares kraftigt om, at man kan nyde nadveren til dom. Jesu legeme og blod er ikke kun til stede for de troende på reformert vis, men alle får del i det. Det betyder, at nadveren kan

have to resultater: den kan blive til liv eller død, til tro eller forhærdelse, hvorfor man bør prøve sig selv, før man tager del i sakramentet⁶⁹. At synke i knæ for en Herre, som man ikke vil tjene, og tage imod Jesu legeme og blod, når man ikke tror ham, er at give Jesus et Judas-kys, at forråde ham, hvilket påfører dette menneske dom⁷⁰.

3.4 Sammenfatning

Vilh. Becks nadverlære placerer nadveren centralt i hans teologi på linje med dåben, idet nadveren bliver hovedbegivenheden i menighedens liv. Efter at have lært en syndsforladelse i nadveren i de første år forlader Beck dette synspunkt, så nadveren alene er at forstå som et pant eller en stadfæstelse på dåbens syndsforladelse. Dette sker bl.a. for at undgå et misbrug af nadveren i retning af sakramentsmagi og gerningsretfærdighed, men også fordi dåbens fulde og livslange syndsforladelse udelukker en senere gentagelse eller supplerings.

Et bærende motiv er i stedet nadveren som formidler af Jesu natur samt kraft og kærlighed fra ham til vækst for det nye menneske og kamp mod synden og alt, hvad der truer et sundt og helligt kristenliv. Nadveren er derfor eksklusivt for den troende, der ejer syndernes forladelse, og den vantro, som deltager i nadveren, pådrager sig dom.

4. Dåb og nadver hos Beck og Luther. Forsøg på en præcisering af consensus og divergens.

Ved læsning af J. Ørum Jørgensens bog 'Indre Mission og dåben' får man indgivet et indtryk af, at der var en grundlæggende overensstemmelse mellem Beck og Luther. Beck er, når man lytter til hans anliggende, en ægte Luther-søn⁷¹, og selv om der er en mindre divergens i nadversynet, ønsker Jørgensen at vise, hvor luthersk Beck var også i dette⁷². En divergens i forståelsen af forholdet mellem sakramenterne og prædiken/ordet bliver antydnet, men aldrig behandlet⁷³, hvorfor man som helhed betragtet får indtryk af, at Jørgensen tilslutter sig Kochs vurdering af Beck som værende strengt ortodoks i læren,

idet han dog i spørgsmålet om syndsforladelse i nadveren fra-
veg den rene lutherske lære⁷⁴.

Det synes klart, at der på en del punkter var consensus mellem
Beck og Luther, også på afgørende punkter. Luther lærte gen-
tagne gange, at dåben har genføddende karakter. I den druknes
den gamle Adam og et nyt menneske opstår, og netop begrebspar-
ret død - opstandelse er centralt hos Luther. Dåben er en ny
skabelse og et genføddelsens bad, hvor mennesket forløses fra
synden, døden og Djævelen og sættes over i Kristi rige⁷⁵.
Ligeledes ser man hos Luther, at dåben ikke ophæves ved vantro
og foragt og dermed mister sin værdi. Nej, dåbens løfte står
ved magt og gælder for det enkelte menneske hele livet uafhæn-
gigt af af tro eller vantro⁷⁶, og dåbens "uafhængighed" inklu-
derer også uafhængighed af den døbbendes tro eller vantro, idet
det er Gud selv, som døber gennem sin tjener, sit stedfortræ-
dende værktøj⁷⁷. Samtidig understreger han, ligesom Beck, at
dåbens frelsende karakter er knyttet til troen: Hvor troen
mangler gavner dåben intet, for det er ikke sakramentet, men
troen på sakramentet, der retfærdiggør⁷⁸. I argumentationen
for barnedåben er der også tydelig overensstemmelse mellem
Beck og Luther, selv om Luthers argumentation er fyldigere end
Becks. I slutningen af sit brev til to præster om gendåben
opregner Luther flere grunde, som taler for barnedåb. Den har
været praktiseret siden apostlenes dage, og hvis den var
forkert ville kristenheden ikke have bestået i mange århundre-
der, hvilket i lyset af bekendelsen til een hellig kristen
kirke ville være en umulighed. Gud har desuden sluttet pagt
med hedningerne og gjort dåben til sit pagtstegn, og hvem vil
da udelukke børnene fra dette, ligesom Gud tydeligvis gennem
kirkens historie har virket gennem barnedøbte ved Hellig-
ånden⁷⁹.

Også i nadverlæren er der tydelig overensstemmelse mellem
Beck og Luther, når det drejer sig om realpræsensen. Her er
Beck direkte afhængig af Luther i sin stærke fastholden af
Jesu legemes og blods reale nærvær i brødet og vinen med
afgrænsning både overfor katolsk transsubstantionslære og
reformert åndeliggørelse, og for Beck er konsekvensen af
dette, som for Luther, at også de vantro spiser Kristi legeme
og blod, manducatio impiorum.

Alle disse eksempler peger i retning af en dybtgående consen-

sus mellem Beck og Luther, men alt er ikke sagt med dette. I afsnittet om Becks forståelse af dåben indledtes med et afsnit om Becks antropologi, hvor der tilsyneladende også råder overensstemmelse med Luther. Men denne overensstemmelse er kun tilsyneladende, for nok taler begge stærkt om menneskets manglende mulighed for at tro og erkende Gud, men en afgørende forskel findes i det forhold, at Beck taler om mennesket før dåben, mens der hos Luther tales om mennesket uden troen og Anden. Hermed er antydnet en af de væsentligste divergenser mellem Beck og Luther, nemlig dåbens habituelle virkning.

Elith Olesen karakteriserer i sin artikel Becks sakramentopfattelse som substantiel⁸⁰, hvilket er meget beskrivende, men teologisk upræcist. I denne karakteristik ligger dette, at dåben så at sige giver en blivende substans⁸¹, nemlig de nye evner til at tro Jesus og elske ham, mens nadveren meddeler noget af Jesu natur, hvorved den nye natur i mennesket forøges. Stillet op på denne måde synes Søs ovenfornævnte karakteristik⁸² ikke at være grebet ud af luften, når han der siger, at Beck ikke er fri for læren om den indgydte nåde. Dåbens virkning er ikke kun noget, mennesket har i troen på Kristus, men uafhængigt af troen besidder mennesket en del af det nye liv som en habitus. Dette står i skarp modsætning til Luthers opfattelse, hvor ikke blot dåbens frelsende virkning, men hele dåbens virkning, er bundet til troen. I sermønen om dåbens hellige, ærværdige sakramente har Luther et udtryk, som kunne stå som overskrift over hele hans sakramentslære: Tror du, så har du⁸³; troen er hos Luther dåbens ubetingede sine qua non, i modsætning til Becks modificerede sine qua non forståelse. Wisløff nævner som baggrund for forståelsen af Luther på dette punkt, at NT ikke kender andet Andens liv end livssamfundet med Jesus i troen: Den, som har Sønnen, har livet; den, som ikke har Guds Søn, har ikke livet (1.Joh.5,12)⁸⁴. Heroverfor kan Beck tale om, at der i den, som ikke har Guds Søn (= er i livssamfund med ham), kan være en ansats til eller en rest af livet.

I forståelsen af nadveren gør samme forskel sig gældende. Luther taler, som Beck, om nadveren som pant og som styrkemåltid⁸⁵, men det er et måltid, hvor troen styrkes og opbygges, således at Helligånden gennem sin iboen ved troen kan virke en fremgang i den reelle fromhed. Hos Beck formidler nadveren

kraft til den i mennesket iboende nåde og habitus, så den vokser og giver sig udslag i den reelle fromhed: Man bliver et bedre Guds barn, end man er⁸⁶.

I Luthers sakramentsteologi er endnu et aspekt, som viser en divergens mellem ham og Beck, nemlig sakramenternes plads i forhold til ordet. Som det fremgår af ovenstående afsnit om dåben og nadveren, er disse det, hvorom alt andet i kristendommen drejer sig for Beck, og hvordan ordet er placeret i forhold til dette, kommer han ind på i en prædiken i Nyt og gammelt: Døb og nadver er livets kilder, hvorfra det evige livs nåde strømmer, og hvis de blev væk, ville himlen lukkes over jorden, og hver en sjæl måtte dø den evige død. Havde menigheden ikke dåben og nadveren, så nyttede det intet, at den havde ordet, for da havde den nok lyset, men ingen nåde, som ordet kunne lyse hen over⁸⁷. Ordet har for Beck henvisningskarakter⁸⁸, idet det peger derhen, hvor nåden er at få, og forstås dermed ikke som et middel, hvormed Gud skænker nåden. I dette er Beck i modsætning til Luther, for hvem både ordet og sakramentet er nådemidler, igennem hvilke Gud skænker nåden til mennesket. For Luther er ordet tilmed det vigtigste nådemiddel, ja den største og vigtigste ting i kristenheden, idet sakramenterne ikke kan være til uden ordet, mens ordet godt kan være uden sakramenterne. I nødstilfælde kan et menneske frelses uden sakramenterne, men ikke uden ordet⁸⁹. At ordet får denne fremskudte plads hos Luther understreges også af den stærke fremhævelse af ordets konstitutive karakter i forbindelse med sakramenterne, når Luther flere gange citerer fra Augustin: *Accedat verbum ad elementum et fit sacramentum*⁹⁰, dvs. ordets komme til elementet konstituerer sakramentet.

Til sidst skal nævnes et punkt, som har relation til det foregående, nemlig sakramenternes indbyrdes forhold. Som det fremgår af denne opgaves afsnit 2 og 3, har dåb og nadver i Becks teologi en i forhold til hinanden skarpt afgrænset funktion i Guds handlen med mennesker, og man kunne måske på den baggrund tale om en "økonomisk" sakraments-lære hos Beck⁹¹. Denne "økonomiske", opdelende, synsvinkel er fremmed for Luther, idet han, som Kyndal gør opmærksom på, i talen om sakramenterne tager udgangspunkt i det ene sacramentum, Kristus-mysteriet, dvs. mysteriet om Kristi stedfortrædende

straflidelse og menneskets fremmede retfærdighed i troen på ham⁹². Sakramenterne er at forstå som tegn på det ene sacramentum⁹³ og har ikke en fra hinanden klart afgrænset "rolle", men tager hver for sig sigte på troen: Gud tilbyder sin nåde på forskellig måde gennem ordet, dåben og nadveren⁹⁴. Som ovenfor nævnt afviser Beck syndsforladelse i nadveren bl.a. med henvisning til, at denne lære enten betød en logisk modsætning eller en nedvurdering af nåden i dåben. Denne rationelle argumentationsform er ikke Luthers, idet han her som så ofte udtaler sig paradoksalt uden at lade sig knægte af fornuften. Også for Luther er der fuld syndsforladelse i dåben, men alligevel taler han om syndsforladelse i nadveren, ligesom han taler om syndsforladelse ved ordet. Det hænger sammen med Luthers trosbegreb, hvor mennesket igen og igen i troen må gribe om det, som det har. Som dette syn får betydning for forståelsen af forholdet mellem dåben og de to øvrige nådemidler i spørgsmålet om syndsforladelsen, sådan får det konsekvenser for forståelsen af forholdet mellem dåben og ordet i spørgsmålet om genfødslen. For Beck er dåben eksklusivt det genfødslenende nådemiddel, mens Luther igen i dette er paradoksalt i sin udtryksmåde. Dåben bliver klart fremholdt som genfødslenende middel (jvf. ovenstående), men ikke eksklusivt, idet Luther i andre tekster lærer, at mennesket bliver genfødt ved Guds ord og troen⁹⁵. Det ligger ikke indenfor denne opgaves rammer at forfølge dette yderligere, idet det ville kræve et indgående studium af Luthers lære om forholdet mellem dåben, ordet, troen og genfødslen, men ovenstående viser dog tydeligt nok, at der også på dette område hersker divergens mellem Beck og Luther.

5. Konklusion

I afsnittet om nadverforståelsen blev Becks teologi beskrevet som elliptisk med dåben og nadveren som brændpunkter. Det synes også klart, at uden en bestemmelse af dåbs- og nadverlæren som den ovenstående har man ikke en forståelse af Becks teologi som helhed. Dåben er det eksklusivt genfødende nådemiddel, hvorigennem mennesket genfødes og får en livslang syndsforladelse samt Helligåndens gave at kunne tro og elske Jesus. Denne genfødelse og evne til at tro har en habituel karakter, idet den forbliver i mennesket uden at troen er til stede, mens troen på den anden side opfattes som dåbens sine qua non med hensyn til frelsende virkning. Genfødelsen består i det vantro menneske, men troen må komme til, for at den virker frelsende. Nadverlæren knytter til ved dåbslærens habituelle element, idet Beck her lærer, at nadveren formidler Jesu natur til mennesket, så der sker en forøgelse af det nye menneske, og der formidles kraft til kampen mod synden. Efter at have lært syndsforladelse i nadveren i en tidlig prædiken vender han sig senere konsekvent imod dette syn for at undgå en syndsforladelsesautomatik og for ikke at nedvurdere dåbens livslange og fulde tilgivelse.

Ved sammenligningen med Luther har det vist sig, at der trods store og vigtige holdningssammenfald er tale om afgørende divergenser. Becks lære om en habituel virkning af dåb og nadver står i klar modsætning til Luthers stærke vægtlægning på troen som sakramentsvirkningens ubetingede sine qua non: Tror du, så har du, hvilket negativt betyder, at uden troen er intet tilstede i mennesket. Det nye menneske er heller ikke noget som substantielt bygges op gennem nadveren, men nadveren sigter hos Luther på troen, som forener med Kristus.

I sammenhæng med den habituelle sakramentsvirkning divergerer Beck og Luther også i synet på ordet som nådemiddel. Beck anser ordet for at være det, der viser hen til dåb og nadver, hvor nåden uddeles, mens ordet for Luther er det største og vigtigste nådemiddel. Dette får yderligere den konsekvens hos Luther, at ordet ligesom dåben har genfødende karakter. Denne tilsyneladende modsætning er typisk for Luthers teologi, hvor han, i delvis modsætning til Beck, nægter at lade sig styre af fornuften. Denne tendens viser sig også i nadverlæren, hvor

Beck bl.a. af rationelle grunde afstod fra at lære syndsforladelse, mens Luther til trods for en hævvelse af fuld syndsforladelse i dåben lærer syndsforladelse både i nadveren og ved ordet. For Luther er der her tale om, at Gud tilbyder den samme nåde på forskellig vis, og at mennesket igen og igen modtager den nåde, som det før har fået givet.

Når man herefter skal vurdere, om Vilh. Beck var 'en ægte Luther-søn' eller 'strengt ortodoks i læren', må svaret blive et modificeret nej. Nok var der vigtige consensus-punkter, men divergenserne fandtes i nok så centrale spørgsmål som nådesforståelse og nådemiddellære. På denne baggrund må det også være klart, at den del af den danske evangelisk-lutherske kirke, som idag er præget af og også viderefører Becks teologi, må besinde sig på den lutherske arv og lade sig korrigere af den.

Forkortelser

Følgende forkortelser er benyttet i noterne:

Nog	Nyt og gammelt
Flk	Fra livets kilde
Plv	På livets vej
Mkf	Min konfirmandforberedelse
IMT	Den indre Missions Tidende
Annexet	Annexet til Den indre Missions Tidende

Noter

1. Beck udgav tre prædikensamlinger: Nyt og gammelt (1868), Fra livets kilde (1881) og På livets vej (1885). I forordet til 4. oplag af Nyt og gammelt (1887) oplyser han, at de tre første oplag tilsammen var på 12000 eks., mens de to andre samlinger indtil da var kommet i 20000 eks. Udbredelsen har været ganske omfattende.

2. Beck var redaktør af IMT fra 1862 til sin død, og fra 1890 tillige af Annexet. Disse blade var i udstrakt grad talerør for Beck og dermed også redskaber for udbredelsen af hans teologi.

3. Becks husandagtsbog "En lille skatkiste" er ikke repræsenteret.

4. Kock p.154; Jørgensen p.81

5. Her kan tænkes på tidehvervs angreb på Indre Mission (incl. Beck), beskrevet bl.a. i Jørgensen p.157-177. Jvf. også Søe p.46: "Selvfølgelig er Beck ikke fri for den augustinske og romerske lære om 'den indgydte nåde'..." (Til diskussion af denne karakteristik se afsn. 4)

6. Det er givet, at nærværende opgave i kraft af det afgrænsede omfang og det begrænsede kildemateriale for Becks, men især Luthers vedkommende kun vil kunne give et tentativt bud på Becks og Luthers indbyrdes forhold. Desuden skal det bemærkes, at det ligger udenfor denne opgave at påvise udviklingslinjer i Luthers opfattelser, og de vil følgelig blive behandlet som en helhed.

7. Flk 2 p.69

8. Nog p.102; IMT 1879 p.165; Flk 1 p.286

9. Annexet 1891 p.162f
10. Plv 1 p.255f
11. Jvf. Sjøes vurdering af Beck på dette punkt: "Det er i sandhed sjældent at såkaldt store teologer har talt så klart om de dele." p.43
12. Annexet 1891 p.150
13. Mkf p.197
14. Blauenfeldt p.85; Annexet 1892 p.67f. Sidstnævnte sted (p.69) kalder Beck den, der regner med en genfødsel ved ordet for mere reformert end luthersk.
15. Blauenfeldt p.91f; Annexet 1900 p.330. Jvf. Flk 1 p.391: "Det er det, vi skulle forkynde for menigheden, forkynde Herrens død som den store betaling for alle vore synder, ... , forkynde Herrens dåb som det eneste middel, hvorved en synder kan få del i denne syndsforladelse."
16. IMT 1879 p.162
17. Mkf p.199. Beck er her tydeligt polomisk, og interessant er det, at Luther i 1519 og 1520, før hans konfrontation med gendøberne, taler for brugen af neddykning, ikke som en betingelse for dåbens gyldighed, men fordi det tydeligere viser dåbens karakter af død/opstandelse. Luther 1519a p.113f; 1520 p.81f
18. Flk 1 p.58f, citeret hos Jørgensen p.35
19. IMT 1879 p.164; Flk 1 p.284; Mkf p.200
20. Til det flg. se Annexet 1893 p.65ff; p.97ff
21. Beck lægger vægt på embedets medvirken, idet han dog anerkender lægmandsnøddåb. Denne vægtlægning kan tydes forskelligt, idet den enten er et udtryk for højkirkelig embedsteologi, eller blot er en understregning af kirkens orden. Becks formulering ansporer dog til en nærmere undersøgelse af hans embedsteologi.
22. Beck viger tilbage for at bruge udtrykket 'gendåb' og bruger det mere neutrale 'omdåb'. Han ønsker samtidig at understrege, at han på dette punkt vil bøje sig for de kirkelige bestemmelser og ikke gøre det til et spørgsmål om forbliven i kirken.
23. Mkf p.200
24. Nog p.343; Annexet 1893 p.103
25. Flk 2 p.69; Mkf p.203
26. Flk 1 p.391; jvf. note 15
27. F.eks. IMT 1871 p.264; 1875 p.261; Flk 1 p.351; p.400; Plv 1 p.372; Annexet 1900 p.329; Mkf p.198; p.203
28. IMT 1879 p.162ff; Flk 1 p.285f

29. F.eks. Nog p.347; Flk 1 p.291; 2 p.70; Plv 1 p.255f; Blauenfeldt p.111; Mkf p.203. Interessant er den konsekvens, som Beck drager af dette syn i forbindelse med hedningemission. Der må rækkefølgen være dåb først og derefter oplæring, for mennesket er ikke i stand til at lære af Jesus før dåben, og først i den bliver det i stand til at have en frelsende tro. Annexet 1898 p.98
30. Annexet 1900 p.332, hvor han bruger det som argument for, at dåben hører hjemme i menighedens gudstjeneste.
31. Flk 1 p.457; Jørgensen p.43ff
32. Flk 2 p.456. Jvf. Nog p.144; IMT 1875 p.261f; Annexet 1891 p.170; Mkf p.203
33. IMT 1875 p.261. Mod slutningen af Becks forfatterskab synes der at være en modificering af synspunktet. I Annexet 1901 p.189 skriver Beck, at det ikke med sikkerhed kan siges, hvorlænge dåbsnåden består for et vantro menneske, idet det ved modstand mod Helligånden for evigt kan miste evnen til at komme til tro.
34. Nog p.144; p.347; IMT 1874 p.168; Flk 1 291f; 2 p.70
35. Blauenfeldt p.87f. Beck skelner mellem omvendelse (et vantro menneskes venden om til sin dåbs nåde til bevidst liv i troen på Jesus), som er en abnormitet i kristenlivet, og overgangen fra den umyndige barnetro, kaldet tro på anden hånd, til det myndige Guds menneskes tro, tro på første hånd. Annexet 1901 p.190
36. Nog p.145f; jvf. Flk 2 p.71 37. IMT 1889 p.152f
38. IMT 1897 p.470. Jvf. Nog p.347; IMT 1875 p.261f
39. Plv 1 p.373. Dette kan sammenlignes med terminologien hos en nutidig ledende IM-teolog, Oluf E. Paaske, i hans bog 'Dåben og nadveren. Kirkens nådemidler', Fredericia 1981, p.43: "Konsekvensen af dette bliver noget, som nok skal chokere en og anden, nemlig, at så er næsten hele Danmarks befolkning genfødte kristne. Men sådan er det!"
40. IMT 1879 p.164; Flk 1 p.284
41. Plv 1 p.165
42. Annexet 1891 p.170; p.150f. Om tro på anden hånd jvf. note 35
43. Flk 1 p.289
44. Flk 1 p.287. Formuleret allerede i IMT 1879 (p.166): "Det er først, når vi får dette rette syn på dåb, at vi få det

- rette syn på kristendommen i det hele." 45. Fx. IMT 1871 p.260; Flk 1 p.389; Blauenfeldt p.117
46. IMT 1867 p.179
47. Mkf p.208; jvf. IMT 1875 p.258; Flk 1 p.388f
48. Mkf p.209; IMT 1875 p.259
49. I denne forbindelse pointerer Beck, at nadverens gyldighed (ligesom dåbens) ikke er afhængig af præstens tro, men alene af om den forrettes i overensstemmelse med Herrens befaling. Mkf p.207
50. IMT 1871 p.262
51. Koch p.154; Søe p.46; Jørgensen p.69
52. IMT 1863 p.130-139
53. IMT 1871 p.264. Jvf. IMT 1875 p.260: "Nej, sandelig, man får ingen syndsforladelse i nadveren, ikke forladelse for en eneste synd."
54. Fx. Flk 1 p.352; Plv 1 p.377; 2 p.460; Blauenfeldt p.118; Annexet 1900 p.331f; Mkf p.210
55. Flk 1 p.352; jvf. IMT 1871 p.264; Flk 1 p.352. Til det flg. jvf. også IMT 1875 p.260
56. Flk 1 p.395
57. Første gang i 1899, Blauenfeldt p.119, og senere i Mkf p.210f
58. Dette får også konsekvenser for forståelsen af skriftemålet. Skriftemålet er intet sakramente, da det synlige tegn mangler, og i forbindelse med nadveren er det sekundært indført. Det er en bekendelse af synderne, hvis formål er trøst og opmuntring for den ængstelige, og håndspålæggelsen med tilsigelsen af syndernes forladelse er en henvisning til syndsforladelsen i dåben, som man har, hvis man tror den. Flk 1 p.392; Mkf p.197; p.214f
59. Blauenfeldt p.119f
60. En diskussion af dette følger i afsn. 4
61. IMT 1871 p.267; Blauenfeldt p.122; Annexet 1900 p.332; Mkf p.211
62. Plv 1 p.378f; Flk 1 p.401f; 2 p.462. I denne forbindelse stikker den syndfrihedslære, som Beck havde en overgang, hovedet op, idet han siger, at man skal bruge nadveren til at bekæmpe syndens sygdom med, indtil man bliver fuldstændig helbredt for den. Det er man, når døden ikke skræmmer mere. Flk 2 p.464

63. IMT 1867 p.183f; 1871 p.266; 1875 p.265f; Flk 1 p.297; p.393f; p.398f; Plv 1 p.382; Blauenfeldt p.116; p.121f; Mkf p.214
64. Flk 1 p.400; Blauenfeldt p.95; p.124; Mkf p.214
65. Nog p.209; Annexet 1900 p.333; Mkf p.214
66. IMT 1867 p.181; Nog p.214; Flk 1 p.395f; Mkf p.212
67. Flk 1 p.390
68. Flk 1 p.397
69. IMT 1863 p.131; 1875 p.264
70. Mkf p.212
71. Jørgensen p.81
72. Jørgensen p.69 (hans fremhævelse)
73. Jørgensen p.48
74. Koch p.154; citeret af Jørgensen p.32
75. Luther 1519a p.114; 1520 p.81; 1529a p.118; 1529b p.153; p.160
76. Luther 1519a p.121; p.126; 1520 p.71; 1529b p.160; jvf. 1528a p.246f
77. Luther 1520 p.75
78. Luther 1520 p.79. Thestrup Pedersen gør opmærksom på, at troen hos Luther ikke er at forstå som en subjektiv forberedelse, som er forudsætning for sakramentets virkning. Dette var skolastikkernes opfattelse, men i Luthers øjne gør dette menneskets deltagelse for en gerning i et samarbejde mellem Gud og mennesker, og sakramentet er da ikke længere evangelium, men lov. Troen er for Luther ren modtagelse, og således fastholdes det, at Gud alene virker, mens troen gør at jeg'et inddrages. Kun med denne forståelse af troen og dens forhold til sakramentet ærer man Gud, som den der tilskrives al frelse. p.96; p.99; p.108.
79. Luther 1528a p.254ff. Udover de nævnte argumenter bruger Luther et, som i vores økumeniske og dialogprægede tid vil skurre i manges ører: Antikrist vil i flg. 2.Tess.2,4 sidde i Guds tempel, hvilket er det samme som sand kristendom. Denne sande kristendom må inkludere en ret dåb, og der er ikke praktiseret andet end barnedåb under paven. p.257
80. Olesen p.42
81. Jvf. det katolske sakramentsbegreb 'character indelebilis', det uudslettelige mærke.
82. Se note 5; Søe p.46
83. 1519a p.121
84. Wisløff p.124
85. Luther 1519b p.132; p.134; 1520 p.48; 1529b p.167f

86. Flk 1 p.402

87. Nog p.200

88. Jvf. Prenter p.114: "Evangeliets forkyndelse, det mundtlige ord, peger tilbage på dåben - eller for de udøbte frem til den kommende dåb - og kalder hen til nadveren."

89. Wisløff p.113, citerende fra Von der Winkelmesse und Pfaffenweihe (1533), Clemen udg. bind 4 p.271. Ordets og sakramenternes sidestilling som nådemidler kommer også frem i de af Luthers teologi prægede bekendelsesskrifter, allerede CA art.5: "For ved ord og sakramenter som midler gives Helligånden...". Meget klart findes tanken i Apologien til art.13: "Liksom ordet går inn i ørene for å treffe hjertene, slik går handlingen inn i øynene for å bevege hjertene. Det er den samme virkning af ordet og handlingen (Idem effectus est verbi et ritus), slik det fortreffelig er sagt av Augustin, at sakramentet er et synlig ord (verbum visibile). Slik er det, fordi øyet griper handlingen. Det er som et malt ord som betegner det samme som Ordet. Virkningen av begge er derfor den samme." Citeret efter Konkordieboken, red. J.O.Mæland, Oslo 1985, p.167. (Første latinske citat min tilføjelse)

90. Fx. Luther 1529b p.151

91. Jvf. Tertullians økonomiske trinitetslære, hvor personerne i treenigheden skelnes gennem henvisning til deres frelseshistoriske virksomhed.

92. Kyndal p.71ff

93. Luther 1520 p.25

94. Jvf. De schmalkaldiske artikler art.4

95. Wisløff p.125

Litteraturliste

Beck, V. 1872	Nyt og gammelt København p.99-106; 141-149; 175-182; 199-207; 208-215 340-348	48
Beck, V. 1881	Fra livets kilde København Bind 1: p.281-299; 343-357; 387-402 Bind 2: p.57-75; 387-402; 450-467	48 51
Beck, V. 1885	På livets vej København Bind 1: p.164-179; 253-268; 369-383 Bind 2: p.455-468	47 13
Beck, V. 1902	Min konfirmandforberedelse København p.197-215	19
Blauenfeldt, L. 1918	Under Vilhelm Becks Talerstol København p.84-99; 110-125	32
Grane, L. 1981	Confessio Augustana København p.90-98	9
Indre Missions Tidende, Den		
1863	nr.9, p.130-139	10
1867	nr.12, p.177-185	9
1871	nr.17, p.257-268	12
1875	nr.17, p.257-268	12
1879	nr.11, p.161-172	12
1889	nr.10, p.152-154	3
1897	nr.30, p.465-473	8
Indre Missions Tidende, Annexet til Den		
1891	nr.10, p.145-152 nr.11, p.161-171 nr.12, p.189-192	8 10 4
1892	nr.5, p.65-79	15
1893	nr.5, p.65-73 nr.7, p.97-111	8 14
1895	nr.7, p.107-112	6
1898	nr.6, p.89-94	6
1899	nr.12, p.177-191	15
1900	nr.21, p.329-334	6
1901	nr.12, p.187-190 nr.15, p.234-240	3 7
Jørgensen, J.Ø. 1976	Indre Mission og dåben Fredericia p.32-81	50
Koch, H. 1944	Danmarks kirke gennem tiderne København p.147-148; 154	3

Kyndal, E. 1962	Sacramentum og Sacramenta i Luthers theologi 1519-20 i: Evangelium og Sakramente. Festskrift til K.E. Skydsgaard København p.70-91	22
Luther, M. (1519a)	En sermon om dåbens hellige, ærværdige sakramente i: Luthers skrifter i udvalg, bind 1 Århus, 1980 p.113-126	14
Luther, M. (1519b)	En sermon om Kristi legeme og broderskaberne i: Luthers skrifter i udvalg, bind 1 Århus, 1980 p.129-144	16
Luther, M. (1520)	Om kirkens babyloniske fangenskab København, 1982 p.25-67; 69-96	71
Luther, M. (1528a)	Concerning Rebaptism i: Luthers Works, Volume 40 Philadelphia, 1958 p.229-262	34
Luther, M. (1528b)	Om Kristi nattverd i: Verker i udvalg, bind 5 Oslo, 1982 p.61-230	170
Luther, M. (1529a)	Den lille Katekismus i: Den danske Folkekirkes Bekendelsesskrifter København, 1981 p.117-118; 122-123	4
Luther, M. (1529b)	Den store Katekismus København, 1976 p.148-179	32
Olesen, E. 1987	Hvorfor Vilh. Beck ikke blev grundtvigianer Kirkehistoriske Samlinger p.27-64	38
Pedersen, E.T. 1962	Troen og sakramentet. Non sacramentum, sed fides secramenti iustificat i: Evangelium og Sakramente. Festskrift til K.E. Skydsgaard København p.92-112	21
Prenter, R. 1978	Kirkens lutherske bekendelse Fredericia p.107-119	13
Søe, N.H. 1965	Dansk teologi siden 1900 København p.41-46	5

Wisløff, C.F.
1985

Martin Luthers teologi
Hillerød
p.115-144

30

Ialt sider

958